

Szakma volt-e a korrektorság?

Timkó György

Igen, szakma volt – mégpedig szervezett szakma, ha nem is lett azonnal azzá a nyomdászat feltalálása után, és szakma ma is, ha nem is olyan szervezett, mint a nagyüzemi könyvnyomtatás kialakulása után volt.

Történelmi visszatekintésünket kezdjük Henri Éstienne¹ híres mondásával: „A korrektornak olyan a szerepe a nyomdában, mint aminő a léleké a testben.” Ezt a nézetet többnyire – lényegében a kezdetektől a mai napig – felülírta a pénz. Az európai nyomdászat kezdeti elterjedésével egy időben Erasmus² – korának neves filozófusa – keserűen írta, hogy a nyomdászok jó része „inkább eltűri, hogy hateraz hiba nyüzögjön hangyamódrá a művében, mintsem hogy egy a munkáját alaposan értő korrektort alkalmazzon”. Természetesen volt üdítő kivétel is: az ugyancsak németalföldi nyomdász, Christophe Plantin³, aki a sírfelirata szerint is „a nyomdászok királya volt”, Éstienne szellemében nyomatta könyveit. Több nyelvet beszélő, magasan iskolázott, művelt emberek alkalmazott korrektornak (Kil van Cornelius korrektora nagyban hozzájárult Plantin nyomdájának világhíréhez), jó megélhetést és nyugodt munkalehetőséget biztosított számukra, de megkívánta, hogy folyamatosan tanuljanak és képezzék magukat.

1739-ben egy németországi korrektor – neve nem, csak szignója ismert: D. H. H. – könyvet adott ki a kor szellemében igen hosszú címmel: *A könyvnyomtató házakban járatos korrektor, azaz rövid oktatás azoknak, akik, ha majd a műveket nyomtatni fogják és korrigálni akarnak; úgyszintén hasznos és szükséges emlékeztetés azoknak is, akik írásokat vagy elkészített műveket kibocsátanak.* A címlapot rézkarc díszíti, a korrektor hálókabátban, bóbitás sapkában, papucsban, pipázva dolgozik. Jobb keze ügyében a tollmetsző kés, a tintát felitató homok- és tintatartó, balján két homokóra, előtte gyertyatartó, mögötte meg könyvállvány. Ebben a könyvben olvasható, hogy „manapság kevés olyan könyvnyomtatót találsz, akik ezt az Istentől ajándékozott jótéményt, a könyvnyomtatást helyesen felismerik és művelik, pedig azzal napról napra foglalatoskodnak; a könyvnyomtatók némelyike inkább szabó vagy varga lett volna, mintsem, hogy ilyen nemes mesterséget gyakoroljon, mert ők mindent csak nyereség okából csinálnak. [...] De hogyan is lehetne másként, mivel fősvénységből és zsugoriságból oda jutának, hogy a korrektorokra kiadott költségeket is sajnálják, azokat nem becsülik. [...] Ezeknek meg kellene gondolniuk, hogy a korrektorokra éppen annyira szükségük van, mint azokra, akik a műveket maguk készítik [...], ezért

1 Henri Éstienne (1528–1598) a francia nyomdász, könyvkiadó és humanista tudósdinasztia kiemelkedő alakja volt. Párizsban nyomdát alapított. Sok klasszikus és vallásos könyvet adott ki. 1572-ben készült el a nagy szótára, a *Thesaurus Graecae linguae* (a görög nyelv teljes szókincsét felölelő szótár, melyben a szavak fogalmi körök, logikai vagy jelentésbeli összefüggések alapján vannak elrendezve). Ez egy hatalmas, öt főlíó kötetes mű (a főlíó a legnagyobb könyvforma, mely az ívek két rétre való összehajlásából származik), melyen 12 évig – tudós nevével és egy Scapula nevű betűszedővel – dolgozott. Azonban Scapula visszaért bizalmával, mert alighogy megjelent a *Thesaurus*, ő már annak olcsóbb és igen ügyes kivonatával megjelent a könyvpiacra. Ezt a csapást Henri Éstienne nem tudta kiheverni; elhagyta hazáját, és kóbor életre adta magát. 1576-ban hazánkban is járt.

2 Desiderius Erasmus, közismertebb nevén Rotterdami Erasmus (1466–1536) németalföldi filológus, teológus, író és pedagógus, a humanista eszmeiség terjesztője. Gúny- és vitairataiban a skolasztikát, az egyházi szokásokat és intézményrendszereit bírálta. Tudományos alaposítással átdolgozta a görög nyelvű Újszövetséget, és lefordította latinra. (Ez lett Luther német nyelvű bibliafordításának alapja.) Közmondásgyűjteményével és levelezéseivel jelentősen hozzájárult a humanista műveltség elterjedéséhez, melyek ma is kortörténeti források. Jelentősebb művei: *A balgaság dicsérete*, *A keresztény fejedelem neveltetése*, *A béke panasza*, *Nyájas beszélgetések*.

3 Christophe Plantin (1520 k.–1589) korának leghíresebb nyomdásza és könyvkiadója. Több mint 1600 kiadványa az egyetemes nyomdászat kiemelkedő alkotása. Főműve az ötnyelvű Biblia (latin, görög, héber, asszír és arámi nyelven), a *Biblia polyglotta*. – Plantin nyomdája – a világon egyedülállóan – fennmaradt, és Antwerpenben megtekinthető az egykori ódon szedőszekrényekkel, Gutenberg-présekkkel, szedésekkel, nyomóformákkal és más relikviákkal teli múzeumként.

azoknak fáradozását és munkáját méltó és becsületes bérrel meg kell fizetni. [...] Ami pedig a korrektort illeti, egészen bizonyos, hogy nem mindenki alkalmas erre. [...] Annak, aki ezt a tisztet el akarja látni, járatosnak kell lennie keleti és nyugati nyelvekben, a tudomány minden fajtáját legalább alapfokon ismernie kell, a történelemben és tudós históriákban járatosnak kell lennie, és ezeken felül éles látással is rendelkeznie kell.”

E néhány idézetből is megállapítható, hogy a nyomdászat elterjedése utáni évszázadokban a nyomdatulajdonosok nem ismerték fel a korrektúra fontosságát.

Amikor – a 19. század közepétől kezdődően – kialakult a nagyüzemi nyomdaipar, amikor sok ilyen üzem egymás konkurensei is lettek egyben, mindez megkövetelte a jobb minőségi munkát, beleértve a hibátlan szöveget is. Ezekben a nagyüzemekben már rendszeresen foglalkoztattak korrektorokat, akik lassan elkülönültek a szedőktől (hiszen a tanultabb, értelmesebb kéziszedőkből lettek a korrektorok), mely egy idő után felvetette az önálló korrektori egyesülést a szakmai műveltség emelése, érdekvédelmi és segélyező tevékenység érdekében.

Már 1897-ben felvetette Simonovics Kornél a Korrektorok egyesülete intézmény létrehozásának gondolatát, de csak rá egy évre, 1898 nyarán írta meg Haraszi József azt a vitaindító cikket a Grafikai Szemlében, mely a szervezési folyamatot végleg elindította, és amelyhez Simonovics Kornél újból – mint szükségeshez – hozzászólt. Tulajdonképpen ezzel kezdődött az a folyamat, mely tíz éven keresztül tartott, s amely 1908-ban a megszervezetlen belüli önálló *korrektorok köre* megalakulásához vezetett.

Menjünk vissza a kezdetekhez, Haraszi József vitaindító cikkéhez. Milyen követelményeket kíván meg Haraszi a korrektoroktól? Sokat! Jól ismerje a magyar és a német nyelvet, beleértve a nyelvtant is. (Ne feledjük, Budapest ekkor még kétnyelvű város volt.) Tudjon franciául beszélni, vagy legalább elemi szabályaival legyen tisztában; legyen jártas a latin nyelvben; ismerje az an-

gol írási és kiejtési szabályokat; tájékozott legyen a versszabályokban (ismerje a verslábakat és a versmértéket); értse a tizedes törteket; a görög ábécé írásánál legyen jártos; az alapvető földrajzi nevek, elnevezések ismerete is fontos, beleértve, hogy azok mely országokban találhatóak. Mindezek birtokában a korrektor legyen a kéziszedő biztos útmutatója és segítője.

Haraszi jól tudta, hogy ez kívánalom, de eléréséhez útmutatást is adott: „A *Korrektorok egyesülete* időnként vita- és előadóstélyeket rendezne, melyen ne a tekintély, hanem a tudás imponáljon és döntsön, ahol két-három nyelvtanár vezetése mellett nyelvkurzusok nyitnának, és pedig oly módon, hogy minden egyes, ki a magyar és német nyelven kívül valamely nyelvet⁴ vagy tárgyat tanulni akar, előzőleg fizetendő havi 50 krajcáros vagy egyforintos díj lefizetése mellett látogathatja az órákat, és pedig oly módon, hogy minden negyedévben felvétetnének újabb hallgatók, kik aztán nagyon természetesen vizsgáznának a tanulandó nyelvből vagy tárgyból, mint az előbbieket.

A tanítás hetenként háromórás lenne minden tantárgyból, azon kívül pedig ha szakkör, vagy ha külön egylet alakulna – persze talán más módok mellett rendezhetné tanítási estélyeit –, a szorgalom és tanulási kedv felébresztésére és ébrentartására díjakat tűzne ki.”

Simonovics Kornél gyakorlatiasabb célt tűzött az egyesület (vagy kör) elé: „Az egyesület célja nem lehet más, mint a divatozó ortográfiák [a helyesírás] lehető egyesítése,⁵ a vitás szók eldöntése, mindez természetesen nem szenvedélyes, hanem tudományos alapokból kiinduló vitákkal, nyelvtan és a kellő gyakorlat figyelembe vételével, s főként az a törekvés, hogy nyomdáink lehetőleg minél egyöntetűbb ortográfiát használjanak. Mindez a korrektoregyesülettel könnyen elérhető lenne. Tagjai a tudományos vitákon egyik vagy másik tévedésük helytelenségéről meggyőződve, azt lehetőleg kerülnék, egyformán javítanák, szedőink megtanulnák a helyes ortográfiát, s ezáltal korrektúrájukkal sokkal kevesebb baj lenne. S így közvetve kettős célt érnének el: nemcsak

4 Ebből is kitetszik, hogy a kétnyelvűség, a német nyelv tudása természetes alapkövetelmény volt.

5 Ekkor még nem volt egységes helyesírás, nem voltak olyan akadémiai szintű nyelvtani könyvek, szótárak, amelyekre mind az iskolai, mind a nyomdászati írásmód biztonsággal támaszkodhatott volna. Nagyon érdekes, ahogyan Simonovics kollégánk erről írt: „Az Akadémia nem felel meg a fenti célnak [az egységes írásmód megteremtésének]. Nem pedig először is azért, mert kiváló tudósai nyelvkérdésekkel gyakorlati szempontból nem foglalkoznak; másodsor azért, mert a vitás szók legnagyobb részét az Akadémia sem dönti el, megengedi, hogy így vagy úgy mindenki tetszése szerint használja (például a Krausz F. által kiadott helyesírási füzetecske végén közölt szótárban ilyeneket találunk: szalonna vagy szalona, szakál vagy szakáll); harmadszor azért, mert az Akadémia tanácskozáiban azok, akik jóformán egész életükön át a magyar nyelv javításával foglalkoznak, vagyis a korrektorok, természetesen nem vehetnek részt, s véleményüket az akadémikusok semmi figyelembe nem veszik.”

nem kellene minden kondícióváltozásnál [munkahely változtatásnál] más ortográfiát tanulni,⁶ hanem elkerülnénk azt a kellemetlenséget is, hogy ugyanegy munkánál két korrektor különböző javítást csináljon.

Az eddigiekből, azt hiszem, eléggé kiténik, hogy *igenis szükségünk van* olyan egyesületre, mely míg egyrészt az Akadémia munkálatait kiegészíti, másrészt a kérdések helyes eldöntésével tekintélyt szerez magának, mind a korrektorok, mind a szedők előtt.”

Így, ebben a szellemben folyt a vita éveken át, míg végül 1908. október 11-én az Athenaeum, a Franklin és a Részvény-nyomda korrektorai létrehozták a Budapesti Korrektorok és Revizorok Körét. Itt kilenc tagot megbíztak az alapszabálytervezet kidolgozásával, melyet november 29-én egy újabb értekezlet jóváhagyott. Az alakuló ülés december 20-án volt, melyet a belügyminiszter – másodszori felterjesztés után – jóváhagyott. (Első elnöke Schwind Béla volt.) – A tagdíj heti tíz, a beiratkozási meg ötven fillér volt.

6 Megfelelő akadémiai rendezés híján minden nagyobb nyomda (vagy napilap, folyóirat szerkesztősége) házi helyesírási szabályzatot adott ki. Így aztán olyan felemás helyzet is adódott, hogy egyazon nyomdában két vagy több újság esetében egy-egy gépszedőnek változó szabályok szerint kellett szednie.

7 1954-ben történt meg az Akadémia szemléletében az a változás, mely a magyar helyesírás olyan egységét kívánta elősegíteni, mely mind az iskolák, mind a nyomdászok számára üdvözölhető volt. (Az 1954-es szabályzatot Benkő Loránd, a Helyesírási Főbizottság elnöke és Fábián Pál, a bizottság titkára szerkesztette.) Ettől kezdődően fokozatosan kialakult az egységes magyar helyesírás. Köszönhetően annak is, hogy bár az akadémiai helyesírás soha nem volt törvényjellegűen kötelező (ma sem az), az iskolák számára az Oktatási Minisztérium, a nyomdászok számára a Könyv- és Kiadóügyi Minisztérium, a kiadóknak meg a Kiadói Igazgatóság kötelező alkalmazását előírta. – Hallatlan előrelépés volt ez helyesírásunk egységesülése terén. A későbbi „akadémiai” munka erre épült, és ma már nagyon sok könyv és szótár segíti a helyesírással hivatászerűen foglalkozókat. A nyelv törvényszerű változásával az Akadémia illetékes bizottsága – a nyomdászok bevonásával – ma is foglalkozik azzal, hogy a nyelvi változások mennyire és hogyan érintik (vagy érinthetik) írásbeliségünket, és hogy írásbeliségünk ne szakadjon el a nyelvi változásoktól.

A HP megvédi a tintához kapcsolódó szellemi tulajdonát

A VÁLLALAT PERT INDÍTOTT AZ INKTEC ELLEN NÉMETORSZÁGBAN.

A HP 2006. november 8-án jelentette be, hogy a tinta összetételére vonatkozó HP szabadalmak megsértése miatt pert indított a koreai székhelyű InkTec németországi leányvállalata ellen.

A tinta, amelyet az InkTec márkanévű tintapatron utántöltöt kit tartalmaz, a kereset szerint megsérti a HP tintára vonatkozó szabadalmait. Ezeknek a szabadalmaknak a védelmére indított pert a HP Németországban, ahol az InkTec tintákat megtalálták.

„A nyomtató kellékanyag iparági globális vezetőjeként a HP mindig elkötelezett volt a nyílt és tisztességes verseny mellett minden olyan országban, ahol forgalmazza a termékeit” – jelentette ki Pradeep Jotwani rangidős alelnök, a HP Nyomtatási és Kép-

A körnek 1912-ben 134 tagja volt. A kör a második világháború végéig eredményesen működött (1936-ban 160 tagja volt). Az első világháború után a legnagyobb és leghatásosabb tevékenysége az volt, hogy megnyerte a kiváló nyelvtudóst (a Magyar Nyelvőr szerkesztőjét), Balassa Józsefet *A magyar helyesírás szabályai és szótára* című mű szerkesztésére, melyet a korrektorok és revizorok köre 1928-ban ki is adott. Lényegében 1954-ig ez volt a korrektorok bibliája.

Aztán jött a második világháború, majd a teljes társadalmi változás. Minden visszájára fordult. Azonban a helyesírás egységesítésének ügyét tekintve egyértelműen pozitív fejlesztés történt.⁷ Lassan – más szervezeti formában ugyan – magához tért a korrektorokör is, amely viszont a visszarendezés hajnalán megszűnt. „Hová lett a korrektorokör?” – kérdeztem, és válaszoltam is rá folyóiratunk 2003. évi negyedik számában. Ennek lényege: a 20. század második felében is még kiválóan működő korrektorokört (egy kis fogalmi zavarral élve) „felülírta a pénz!”

alkotási Divízió Kellékanyag részlegének a vezetője. „Több mint négyezer, a kellékanyagokkal kapcsolatos szabadalmunk mutatja a fejlesztés, a kutatás és az innováció hagyományát, és a HP továbbra is elszántan védekezik a szellemi tulajdon megsértése ellen, ahol és amikor csak találkozik vele.”

A kifogásolt InkTec tinták felfedezése a világszerte folyamatban lévő tesztelésnek és a HP Nyomtatási és Képfeldolgozási Divízió Kellékanyag részlege által tett erőfeszítéseknek az eredménye. Az elmúlt évben ennek a kezdeményezésnek a révén derült fény más vállalatok szabadalomértései, amelyek teljesen általános tintát kínálnak újratöltő üzletekben vagy „saját” márkanéveik alatt.